

10.11.2017

EOAK/3445/2016

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Håkan Stoor

MIELENTERVEYSPOTILAAN KULJETTAMISTA EI SAA ANTAA VARTIJAN TEHTÄVÄKSI

1 KANTELU

Kantelija arvosteli poliisi- ja terveydenhuoltoviranomaisten menettelyä elokuussa 2014, kun hänet toimitettiin hoitoon tahdostaan riippumatta.

- - -

3 RATKAISU

Käsitykseni mukaan Kuopion yliopistollinen sairaala on menetellyt virheellisesti antaessaan potilaan kuljetuksen turvaamisen yksityisen vartiointiliikkeen hoidettavaksi ilman siihen oikeuttavaa lainsäädäntöä (jälj. kohta 4.4).

- - -

Esitän sosiaali- ja terveysministeriölle, että se ryhtyisi toimenpiteisiin mielenterveyspotilaan kuljetusten turvaamiseen liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi (jälj. kohta 5.2).

4 PERUSTELUT

4.1 Tapahtumat pääpiirteittäin ja aikaisemmat viranomaisratkaisut

Kantelija toimitettiin 31.8.2014 terveyskeskuslääkärin pyynnöstä poliisin virka-avulla - - - terveyskeskukseen, jossa hänestä laadittiin tarkkailulähete psykiatrista tahdosta riippumatonta hoitoa varten.

Terveyskeskuksesta hänet toimitettiin poliisin avustuksella Kuopion yliopistolliseen sairaalaan. Siellä häntä ei otettu tarkkailuun, vaan hänet toimitettiin kahden ensihoitaja ja kahden yksityisen vartiointiliikkeen vartijan toimesta Helsingin Auroran sairaalaan, missä hänet asetettiin tarkkailuun ja määrättiin hoitoon 3.9.2014. - - -

- - -

4.4 Kuljetus Kuopiosta Helsinkiin

4.4.1 Selvitys

Asiakirjat

Asiakirjoista käy ilmi, että kantelija kuljetettiin poliisin virka-avulla - - - Kuopion yliopistolliseen sairaalaan (KYS). Sieltä hänet kuljetettiin vartiointiliikkeen avustuksella Auroran sairaalaan Helsinkiin.

Mielenterveyslaissa ei ole säädetty mahdollisuutta antaa kuljetustehtävää vartiointiliikkeen hoidettavaksi. Tämän vuoksi pyysin Pohjois-Savon sairaanhoitopiiriltä selitystä.

Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin selitys

Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin 24.10.2017 antamassa selityksessä todetaan seuraavaa.

”[Kantelija] kuljetuksesta Auroran sairaalaan vastasi Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin ensihoitopalvelun ambulanssi. Ambulanssissa oli kaksi sairaanhoitopiirin ensihoitajaa ja kaksi vartioimisliikkeen vartijaa. Poliisi oli saattanut kantelijan KYS:lle odottamaan siirtokuljetusta. Poliisilla ei ole ollut resursseja myöntää siirtotehtävään virka-apua.

Vartioimisliikkeen (Securitas) tehtävänä oli ollut turvata ambulanssihenkilökuntaa siirron aikana KYS:in Puijon sairaalasta Auroran sairaalaan. Securitaksen toimeksiannon tilaajana oli ollut KYS:n ensihoitopalvelut palveluyksikkö ja toimeksiantona oli ollut potilaan siirron ja henkilöstön turvaaminen mutta ei pakkokeinojen käyttö. Vartijoiden toimeksiantoon oli vaikuttanut kantelijan kiihtynyt ja jossain määrin raivoisa käyttäytyminen.

Matka oli mennyt rauhallisesti, eikä turvaamistoimenpiteitä ollut tarvinnut tehdä matkan aikana.”

Sopimus vartiointipalveluiden käytöstä

Selityksen liitteenä on sairaanhoitopiirin ensihoitopalveluiden hallinnollinen ohje PY270 (16.6.2014) ”Vartiointipalvelun käyttäminen ensihoidon potilassiirtotehtävissä Pohjois-Savon sairaanhoitopiirissä”. Ohjeessa todetaan seuraavaa.

”Ensihoitopalvelu tarvitsee ajoittain työtehtävän suorittamiseen poliisin virka-apua ensihoitoyksikköön henkilöstön turvallisuuden varmistamiseksi erikseen määritellyissä siirtotehtävissä. Poliisin resurssit virka-apuna ovat rajalliset. Kuopion yliopistollisella sairaalalla on toimeksiantosopimus vartiointipalveluista.

Mikäli lähettävän yksikön lääkäri määrittelee poliisin tarpeellisuuden siirtokuljetuksen ajaksi, pääsääntöisesti lähettävä yksikkö pyytää virka-avun poliisilta yleisen voimassa olevan käytännön mukaisesti. Mikäli poliisilla ei ole resursseja myöntää virka-apua, on ensihoitopalvelulla mahdollisuus tilata vartija toimeksiantosopimuksen tehneeltä palveluntuottajalta.”

4.4.2 Arviointi

Yleistä vartijan toimivaltuuksista

Mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamisesta kuljetuksen aikana. Sen sijaan poliisi on lain 31 §:n 1 momentin mukaan ”velvollinen avustamaan kuljetuksessa, jos terveyskeskuksen tai sairaanhoitopiirin virkasuhteinen lääkäri katsoo, että henkilön toimittamiseksi terveyskeskukseen, sairaalaan tai muuhun sairaanhoidon toimintayksikköön tarvitaan ammattikoulutuksen saaneen saattajan lisäksi muukin saattaja kuljetettavan väkivaltaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi, kun henkilöstä on laadittu tarkkailulähete tai kun henkilö on kuljetettava toimintayksikköön tarkkailuläheteen laatimiseksi.”

Tässä tapauksessa kantelijan kuljettamisesta Kuopioista Helsinkiin on siis huolehtinut kaksi sairaanhoitopiirin ensihoitajaa ja kaksi vartioimisliikkeen vartijaa. Vartijoiden toimeksiantona oli potilaan siirron ja henkilöstön turvaaminen mutta ei pakkokeinojen käyttö.

Pidän menettelyä ongelmallisena seuraavista syistä.

Jos vartija osallistuu mielenterveyspotilaan kuljetukseen, hänen toimivaltuutensa perustuvat niin sanottuihin jokamiehen oikeuksiin. Niitä ovat hätävarjelu, pakkotila ja jokamiehen kiinniotto-oikeus.¹

Hoitohenkilökunnan suojaaminen voi perustua hätävarjeluun. Vartijoiden toimeksiantoon kuului kuitenkin myös ”potilaan siirron turvaaminen”, mikä nähdäkseni saattaa merkitä potilaan poistumisen estämistä tai karanteenin potilaan kiinniottamista, tarvittaessa voimakeinoja käyttämällä. Näihin toimenpiteisiin vartijalla ei ole toimivaltuuksia.

Potilaan karkaamiseen ei nimittäin voida puuttua jokamiehen kiinniotto-oikeuden perusteella, koska karkaaminen ei ole rikos. Olen tosin eräässä ratkaisussani katsonut, että vartija oli toiminut pakkotilassa, kun hän kiireellisessä tilanteessa esti potilaan poistumisen sairaalan tiloista.² Pakkotilasäännösten soveltaminen edellyttää kuitenkin, että kysymyksessä on ”oikeudellisesti suojattua etua uhkaavan välittömän ja pakottavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen teko” (rikoslain 4 luvun 5 §). Edellytykset eivät täyty, jos vaaratilanne on vältettävissä viranomaisapuun turvautumalla.³ Koska poliisilla on velvollisuus antaa kuljetuksiin virka-apua, pakkotila voinee tulla kysymykseen vain poikkeuksellisesti ennalta arvaamattomissa vaaratilanteissa.

Vartijan toimivaltuuksien laajentaminen potilaan kuljetuksen turvaamiseen edellyttäisi nähdäkseni erityistä lainsäädäntöä. Perustuslain (PL) 7 §:n mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Lisäksi PL 124 §:ssä säädetään, että julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle vain lain nojalla, jos se on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pitänyt yksityiselle annettavia voimankäyttöoikeuksia julkisina hallintotehtävinä, joista on säädetty lailla.⁴

Eräät potilaiden perusoikeuksien rajoitukset saattavat lisäksi sisältää merkittävää julkisen vallan käyttöä, joita ei PL 124 §:n mukaan lainkaan voida antaa yksityisen hoidettavaksi.

On ajateltavissa, että vartija osallistuu kuljetuksen turvaamiseen siten, että hänen toimeksiantonsa rajataan henkilökunnan suojaamiseen. Karanteenin potilaan palauttamiseksi olisi silloin tehtävä erillinen virka-apupyyntö poliisille. Mielestäni terveydenhuoltoviranomaisten velvollisuuksiin kuuluu kuitenkin huolehtia siitä, että tarkkailulähetteen saanut potilas kuljetetaan turvallisesti psykiatriseen sairaalaan. Tämän vuoksi on välttämätöntä, että potilaan poistuminen kuljetuksen aikana voidaan tarvittaessa estää voimakeinoin.

Selvyyden vuoksi totean, ettei myöskään sairaalan henkilökunnalla ole toimivaltaa rajoittaa potilaan liikkumista ennen kuin hänet on otettu sairaalaan tarkkailuun.⁵ Toimivaltuuksia ei myöskään voi käyttää sairaalan alueen ulkopuolella.⁶

¹ Ks. lähemmin oikeusasiamiehen päätös 19.11.2012 (eoak 2810/2010) Yksityisen vartioliikkeen vartijan toimivalta, kohta 3.3, ja oikeusasiamiehen päätös 19.6.2013 (dnro 1222/2011) Yksityiset vartiointipalvelut valtion mielisairaaloissa, s. 6 ss. Päätökset ovat luettavissa osoitteessa www.oikeusasiamies.fi.

² Em. päätös 19.11.2012 (eoak 2810/2010).

³ Nuutila, Ari-Matti, Rikoslain yleinen osa, 1997, s. 308.

⁴ Esim. PeVL 22/2014 vp. Ks. myös oikeusasiamiehen päätös 30.9.2009 (eoak 1640/2008) Putkavartiointin ulkoistaminen yksityiselle vartiointiliikkeelle on kyseenalaista. Päätös on luettavissa osoitteessa www.oikeusasiamies.fi.

⁵ Mielenterveyslain 22 a §:n 1 mom.

⁶ Oikeusasiamiehen päätös 7.9.2017 (EOAK/2459/2016).

Johtopäätökset

Tässä tapauksessa kantelijan kuljetus sujui rauhallisesti, eikä siinä siis esiintynyt sellaista tilannetta, jossa olisi aihetta epäillä, että hoitohenkilökunta tai vartijat olisivat ylittäneet toimivaltuuksiaan.

Selvityksestä käy kuitenkin ilmi, että kantelija oli kuljetuksen alkaessa kiihtyneessä tilassa ja hän oli vastustanut hoitoon toimittamistaan. Näin ollen tarvetta rajoittaa hänen liikkumisvapauttaan kuljetuksen aikana ei nähdäkseni voitu sulkea pois. Vartijoille annettu kuljetuksen turvaamistehtävä näyttääkin käytännössä korvanneen poliisin siihen saakka antaman virka-avun.

Katson sen vuoksi, että Kuopion yliopistollinen sairaala on menetellyt virheellisesti antaessaan potilaan kuljetuksen turvaamisen yksityisen vartiointiliikkeen hoidettavaksi ilman siihen oikeuttavaa lainsäädäntöä.

- - -

5 TOIMENPITEET

5.1 Kantelun kohteisiin liittyvät toimenpiteet

Saatan edellä kohdassa 3 ja 4.4 esittämäni käsityksen Kuopion yliopistollisen sairaalan menettelyn virheellisyydestä Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin tietoon. Kiinnitän huomiota myös kohdassa 4.5 esittämiini asiakirjapyyntöni käsittelyä koskeviin säännöksiin.

- - -

5.2 Esitys lainsäädännön kehittämiseksi

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n mukaan oikeusasiamies voi tehtävänsä hoitaessaan kiinnittää valtioneuvoston tai muun lainsäädännön valmistelusta vastaavan toimielimen huomiota säännöksissä tai määräyksissä havaitsemiinsa puutteisiin sekä tehdä esityksiä niiden kehittämiseksi ja puutteiden poistamiseksi.

Olen jo aikaisemmin kiinnittänyt sosiaali- ja terveysministeriön huomiota lainsäädännön puutteisiin mielenterveyspotilaiden kuljettamista ja virka-apua koskevissa tilanteissa.⁷ Viimeksi 7.9.2017 olen esittänyt ministeriölle, että potilaan kuljetuksista, hänen kohtelustaan ja olosuhteistaan kuljetuksen aikana sekä saattajien toimivaltuuksista tulisi säätää laissa nimenomaisesti.⁸

Esitän sen vuoksi tämänkin asian yhteydessä sosiaali- ja terveysministeriölle, että se ryhtyisi toimenpiteisiin edellä kohdasta 4.4 ilmenevien mielenterveyspotilaan kuljetusten turvaamiseen liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi. Pyydän ministeriötä ilmoittamaan minulle viimeistään 31.5.2018 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitykseni on antanut aihetta.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös sisäministeriölle, Poliisihallitukselle ja Valviraan (ilman kantelijan tunnistetietoja).

⁷ Lausunto mielenterveyslain muuttamisesta 13.2.2013 (dnro 46/2013). Oikeusasiamiehen päätös 19.6.2013 (dnro 1222/2011). Oikeusasiamiehen mielestä vartijoiden asemaa mielisairaaloissa tulisi selkeyttää. Asiakirjat ovat luettavissa osoitteessa www.oikeusasiamies.fi.

⁸ Päätös 7.9.2017 (EOAK/2459/2016). Tiedustelu mielenterveyslain 22 d §:n tulkinnasta. Päätös on luettavissa osoitteessa www.oikeusasiamies.fi.